

На крају, дозволите ми да поводом двократне употребе термина »европеизација« Босне и Херцеговине изнесем своје мишљење. Није нејасан нити споран смисао онога шта су дискусанти тиме жељели рећи, него ми се намеће питање неће ли се прихватањем и кориштењем тог израза у научном тексту отворити могућност тумачењу да индиректно повлађујемо »културтрегерским« становиштима аустроугарских експонената који су сматрали и доказивали да се тек након 1878. године њиховим доласком и посредством Босна и Херцеговина почела уводити у круг европске цивилизације.

Др Никола Бабић

ПРОУЧАВАЊЕ ЕТНИЧКЕ СТРУКТУРЕ И ОДНОСА – ВРЛО ЗНАЧАЈАН НАУЧНИ ПРОБЛЕМ ИСТОРИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Сасвим уважавам да је врло значајно научно утврдити и заузети одређене ставове о питању разматрања етничке структуре и етничких односа у свим периодима који ће се обрађивати у Историји народа Босне и Херцеговине.

Мислим да је др Хаџијахић с правом затражио мишљење о методологији истраживања и долажење до одређених података до којих је он дошао у овом свом аутореферату. Рецимо на страни 3. и 4. он даје подоста података о приближном броју стаиовништва: два податка су из прве половине 18. вијека и 3 податка из 19. вијека – негдје с почетка, из средине и из последње четвртине 19. вијека. Ове цифре се понекад тако стрмоглавце обрћу да човјеку стварио намећу питање – колико су тачне, и указују на потребу да је нужио преиспитати јесу ли то најпогоднији и најбоље одговарајући методи за утврђивање тако значајних података и може ли се с њима баратаати као тачно утврђеним цифрама. Не могу сада одговорио да судим о методологији којом је Хаџијахић ишао. Разумије се да се до некакве методологије и до некаквога начина и пута мора доћи, ако се желе истраживати и утврђивати подаци за ове периоде за које нема егзактних података, у којима није било никаквих пописа. На примјер, према подацима из 1824. године, било је 213 хиљада Муслимана, а свега 5 година касније само 130 хиљада. Је ли то могуће и како је то могуће? Ове нагле разлике у цифрама наводе на помисао да је ријеч о нетачним подацима или да су наступили некакви крупни друштвени потреси. Ту је, дакле, нужно преиспитати методологију или добро разјаснити изворе путем којих се долазило до ових података.

Деветнаести и почетак двадесетог вијека су, чини ми се, посебно значајни за разматрања те проблематике. Кад то кажем, подсјећам на разне теорије о етничкој структури, о етничким промјенама и односима у Босни

и Херцеговини – на теорије које су имале врло различите импликације у друштвено-политичком животу, од мањих и већих политичких сукоба, па до геноцидних појава. Управо у овом периоду јавља се процес уобличавања националне свијести наших народа, а како смо чули, и према ономе што је познато, и у овом раздобљу су још увијек присутне појаве масовног, стихичног или диригованог усељавања, иселавања, колонизације. Све то утиче на промјене у етничкој структури, на формирање националне свијести и покрета, на јаче манифестовање етничких особина, на економски, политички и културни живот појединих народа. Истовремено, чини ми се да је ово период када се врши и одређена етничка стабилизација на подручју Босне и Херцеговине. Наиме, нема више оних огромних миграционих кретања, оних огромних пустошења и напуштања читавих крајева, па онда њиховог поновног насељавања, каквих је било раније.

Како рекох, ово је период у коме се јављају, и у коме се формирају модерни национални покрети, у коме започињу да се стварају модерне политичке организације у тим националним покретима и од тога, како ћемо приступити обради тих појава и догађаја, зависи и како ћемо објаснити многе друге појаве у културном, привредном, политичком и уопште у свим областима друштвеног живота у Босни и Херцеговини, као земљи хетерогене националне структуре. У овом раздобљу се јавља и доста снажно и интензивно заживљава и југословенска идеја. Дати право објашњење, колико је и докле, како и на који начин се та идеја рефлектовала и колико је она имала свога утицаја у националном животу Срба, Муслимана и Хрвата у Босни и Херцеговини, какав је однос те југославенске идеје и појединих националних идеја, односно покрета, такође је врло значајно. Само један поштени, марксистички, научни приступ може дати и праве научне резултате ослобођене фетишизирања било чега, било каквих романтичарских националистичких и других натруха.

Нешто сам мислио да кажем и о томе шта за појаву уобличавања националних покрета, за нарастање националне свијести, значи појава радничког покрета. То је један сасвим нов елемент који се јавља у социјалној структури и у политичком животу становништва Босне и Херцеговине и који проблему етничких, националних односа приступа опет на свој начин, ослобођен национализма и искључивости, па према томе и реалније. Али о томе је сасвим добро и за ову прилику довољно говорио др Недим Шарац.

У међуратном периоду ова проблематика није толико комплицирана и сложена као у ранијим периодима. То је период у коме се процес националног уобличавања већ завршава, у коме је он, да не кажем искристализиран, али је већ друштвено сазрео. Због тога у овом периоду нећемо имати таквих проблема око утврђивања етничке структуре босанскохерцеговачког становништва, као што је то за раније периоде. Овдје се тај проблем доста подударно са утврђивањем политичког и државноправног положаја Босне и Херцеговине, са ницањем грађанских политичких странака и њиховом политичком борбом искључиво на националној основи која прелази у национализам. Мислим да ће предстојати овдје да се више води рачуна о томе како и на који начин што објективније, што отвореније и што јасније разјаснити тај процес борбе у грађанском политичком животу и улогу радничког покрета и КПЈ.

Дакле, како се види, ту је читав комплекс значајних питања која на савременом нивоу науке треба објаснити и оцијенити. Некад у њима непре-

цизан или тенденциозан термин, а да не кажем дефиниција или оцјена, каквих је било, могу један појам посве ненаучно детерминисати и имати непожељне импликације. На примјер, имали смо прилике да слушамо, а понегдје и да читамо, како се у другој половини 19. и почетком 20. вијека не може говорити о Муслиманима као нацији, или како се национални покрет Хрвата у Босни и Херцеговини јавља тек двадесетих година нашег вијека – под утицајем Радића и његове странке. Мислим да се тако не може прилазити тим проблемима. Неоспорна је чињеница да своје одређено народносно живљење, одређене своје националне индивидуалитете у разноврсним облицима друштвено-политичког живота имају и испољавају и раније и у том периоду и Срби и Хрвати и Муслимани. Они живе и дјелују својим националним животом, и то манифестују у политичком организовању, културном, па чак и неким облицима економског дјеловања. Друга је ствар када је то схваћено, прихваћено и научно дефинисано у историографији, у политици, у социологији и сл. Друг Јузбашић има право кад упозорава на чињеницу да, прије свега, на тлу Босне и Херцеговине, ту у бази, нараста национална свијест сва три њена народа и да та појава има далеко већу снагу него што су то утицаји из сусједних југословенских земаља, иако су и ти утицаји имали значајну улогу.

Па иако у овом најновијем периоду историје босанскохерцеговачких народа нема онаких крупних промјена у етничкој структури као раније, и ту има појава које завређују нашу пажњу и о којима се мора такође водити рачуна: почев од појава асимилације или различитог опредјељивања, преко физичких промјена у етничкој структури које су се испољавале у иселавању, у геноцидним појавама у II свјетском рату, па до колонизације, која је успиједила непосредно послје II свјетског рата, односно послје завршетка ослободилачког рата и револуције код нас.

Дакле, закључак је сасвим уочљив и логичан – проблем етничке структуре и односа на овом нашем тлу кроз вијекове све до најновијег времена, врло је интересантан и значајан научни проблем који објективно и са пуном научном одговорношћу треба обрадити и у пројектованој шестомној историји народа Босне и Херцеговине.

Др Цевад Јузбашић

О АУСТРОУГАРСКОЈ КОЛОНИЗАЦИОНОЈ ПОЛИТИЦИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ПОСЛИЈЕ АНЕКСИЈЕ*

Хтио бих нешто да кажем у вези са веома добрим и садржајним рефератом који је поднио друг Илијас Хаџибеговић. Реферат је пружио прилично заокружену слику етничких промјена у аустроугарском периоду, али

* Накнадно допуњен прилог дискусији